

דניאל בויאריין

חיקרו את אהבתי

מאז שאני זוכר את עצמי, אני מאוהב בגילויים מסוימים של הנצרות (לא תמיד כאלה שחברי הנוצרים היו בעצמם אוהבים, או אפילו מקבלים). בהיותי ילד (ואני לא מתיימר לזכור בן כמה), התרגשתי עד דמעות כאשר טנסי ארני פורד שר בטלוויזיה את המזמור "הגן". בשביל בן-עשרה בעל זהות מגדרית משונה, היה פרנציסקוס הקדוש, ה"סיסי", דמות גבר מלהיבה באופן שלא יתואר. מאוחר יותר היו אלה האמנות והארכיטקטורה הנוצריות של ימי הביניים, הקתדרלות של אירופה, הרוחניות של מייסטר אקהרט ויעקב בהם. מאוחר עוד יותר היו אלה כתביהם של אבות הכנסייה (וה"אחרים" המורחקים שלהם, הכופרים הנוצרים), שריתקו אותי יותר מכל, מושכים אותי אל תוך עולם קרוב כליכך לזה של רבני האהובים, ובו בזמן גם זר כליכך, עולם שבו אוקיינוסים של דיו (ונהרות של רם) נשפכים על שאלות כהגדרת פרטי היחסים המדויקים בין היישויות המונחות של אלוהות מורכבת, וגם עולם שבו מספר עצום של גברים ונשים בחרו בהתלהבות מרצונם החופשי לחיות חיים נטולי תענוגות מין והנאות משפחה. אני מוצא את העולם הזה מרגש ומושך עד בלי די, גם בהיבטיו הביזאריים ביותר בעיני. בעשור האחרון הקדשתי חלק נכבד מאוד מזמני ומרוחי ללימוד לשונותיהם ולהבנת משהו מעולמם הפנימי והחיצוני של אותם נוצרים ונוצריות מוקדמים שכתבו טקסטים כאלה וחיו חיים כאלה.

ישנם יהודים מסוימים, כך נרמה, שהגורל, הפסיכולוגיה, ההיסטוריה האישית, או מה שלא יהיה, גזר שיימשכו לנצרות¹. עלי להתוודות כי אני אחד מאותם יהודים. איני יכול, כמובן, להתעלם מההיבטים הבעייתיים של תשוקה זו; תשוקה היא לעתים

1. אם קריאותי סבירות בכלל, הרי שקטגוריה זו של "יהודים מסוימים" חלה כבר בדורות רחוקים מאוד בהיסטוריה. ראו:

Boyarin, Daniel, *Dying for God: Martyrdom and the Making of Christianity and Judaism*. The Lancaster / Yarnton Lectures in Judaism and Other Religions for 1998, 26-41. Stanford: Stanford University Press, 1999

יש להניח כי הודהות האישית, המסוכנת אולי, עם ר' אליעזר, מובנת כבר בשלב זה לכל מי שמקשיב בעיון.

קרובות בעייתית ובלתי ניתנת לשליטה. נוצרים, כמובן, התנהגו כמנוולים גמורים כלפי יהודים לאורך חלק גדול מאוד מההיסטוריות שלנו, ויהודים, כאשר אך ניתנה להם ההזדמנות, החזירו גם כן בהתנהגות נבזית כלפי נוצרים. התשוקה הזאת מזכירה לעתים את ה"אהבה" המחברת בין בני זוג המתעללים זה בזה. ואף על פי כן, היא קיימת. השאלה, אם כן, היא איזה שימוש יצירתי ניתן לעשות בתשוקה בעייתית, לא רק איזו הנאה היא יכולה להסב אלא גם איזו תועלת היא יכולה להביא לעולם?

ישנם יהודים הנמשכים כל־כך לנצרות עד שחיבתם גורמת להם להמיר את דתם ולהפוך לנוצרים. אני נמנה עמם. אני מנוע מכך מתוקף מחויבות ליברלינלית חזקה עוד יותר לדת, לזיכרונות, להיסטוריה השופעת, לספרות ולליטורגיקה של היהדות הרבנית כפי שהיא התקיימה בגולה במשך כמעט אלפיים שנה. אולי, במקום להשתמש במונחים "חזקה יותר" ו"חלשה יותר" כדי לתאר את התחושות הללו, עלי להבחין בין אהבה למי שאני – יהודי רבני בן הגולה – לבין תשוקה ל"אחר" שונה, הסובייקט של הנצרות.

במסגרת מחקרי בעשור האחרון על הקירבה בין הנצרות הפטריסטית ליהדות התלמודית, הצגתי חלקים מעבודתי במקומות שונים. במקרה אחד, כאשר הרציתי על הבשורה על פי יוחנן כדרשה יהודית, נעמד בקהל סטודנט נסער ביותר ודרש לדעת: מי אתה ומדוע אתה מנסה לגזול מאיתנו את ספר הבשורה שלנו? במקרה אחר, קבוצת כמרים נוצרים שאלו אותי מדוע אינני יהודי משיחי (לא בניסיון למשוך אותי לתנועה זו אלא בניסיון כן להבין מדוע אינני כזה). ובפעם אחרת, באירוע רב רושם בירושלים, התבקשתי מפורשות בידי מארגן הכנס, ד"ר אלון גושן־גוטשטיין, להרהר בהשלכות של עבודתי זו על ההווה והעתיד. בכל המקרים הללו, התחמקתי מהתמודדות עם השאלות שהוצגו לפני ופניתי למפלטו האחרון של הנבל האקדמי: "אני בסך הכל מנסה להבין מה באמת קרה!" במובן מתמשך יותר, חווייתי את המחקר הזה כפרישה מהנה ושלווה ממלחמות התרבות בהן הייתי מעורב זמן רב כל־כך. לשם שינוי חיפשתי (כך חשבתי לעצמי) לא להגן או לתקוף, להתנצל או להתפלמס, אלא פשוט לתאר ולנתח. אבל משהו הציק לי; משהו החליש את כוחי ומנע ממני להמשיך במחקר. הגעתי למבוי סתום. בין־לילה הבנתי כי איני יכול להתחמק עוד מהשאלות הטובות והקשות שהציבו לי הסטודנט בגרינל, אותם כמרים, וגושן־גוטשטיין. מתברר, כמובן, שהמחקר הזה הינו לא פחות פוליטי, ולא פחות טעון, מבחינתי האישית, מכל דבר אחר שעשיתי בימי חיי. נדמה כי משהו מפחיד אותי כאן, אולי קו כלשהו אשר אני פוחד, באופן אישי, שאותו אני עלול לחצות, או אולי פחד שמא אתפס כמי שתצה קו כזה וארחק לשוליים, או אוצא אל מחוץ לקהילה אליה אני עדיין משתוקק בלהט להשתייך. אבל אי אפשר להתחמק עוד מהשאלה, וצריך להתמודד עמה פנים אל פנים.

מדוע דוחקת בי הנפש "לצאת מהארון" כדי להמשיך בעבודתי המחקרית? מדוע חש אני צורך לספר על אהבתי, ש(כמעט) איני מעז לקרוא לה בשם, אהבתו של יהודי אורתודוקסי זה לנצרות? בניסוח גרנדיוזי יותר, אני יכול לשאול (אך בהססנות מרובה, כמעט תוך ביטול השאלה בעודי שואל אותה), איזה תפקיד עשוי להיות למשיכה מוזרה זו? אולי זו היא שאיפשרה לי להקשיב לדרכים בהן הקשר בין מה שאנו מכנים יהדות לבין מה שאנו מכנים נצרות מורכב הרבה יותר מכפי שרוב החוקרים, שלא לדבר על רוב ההדיוטות, מתארים לעצמם, ולהבין כי אותה מורכבות היא בעלת תפקיד בעולם, ללמדנו משהו על זהויות וקשרים. העולם שגיליתי במחקרי הוא עולם שבו הזהויות היו ודאיות הרבה פחות מכפי שהצטיירו לנו עד כה, ומושגי הזהות עצמם היו מצויים בתהליכים של עיצוב ועיבוד. לא רק שלא התרחשה אותה "היפרדות דרכים" מהוללת, אלא שהנצרות היתה עסוקה בקביעת זהותה וגבולותיה, ואפילו בבירור קרחתני ורועש של סוג היישות שהיא תהיה, סוג הזהות שתיצור לעצמה. לא היתה שום דרך לקבוע בשלב זה (או אפילו עכשיו) מה יהיה הטלוס של הסיפור. בינתיים היו עסוקים גם יהודים לא-נוצרים, ובמיוחד קבוצה חשובה של אליטות רתיות יהודיות, במשימה דומה, עמלים קשה למצוא כיצד לקבוע את גבולותיהם-שלהם בתוך עולם דיסקורסיבי שהשתנה לפתע באופן דרמטי ברעש שעשו הנוצרים, קולות של "ישראלים חדשים", "יהודים אמיתיים" ו"כופרים". "היהדות" – אנכרוניזם – היתה גם היא פתוחה לכל דורש, ובכך איני מתכוון רק לתפיסה המקובלת היום כי לא היתה יהדות אחת, נורמטיבית, כי אם "יהדויות", אלא למשהו מעבר לכך. אפילו היהדות הרבנית היתה עסוקה במאמץ לקבוע לעצמה מהי "היהדות" ומי, לפיכך, יכול להיות מוגדר כשייך – או לא שייך – אליה. ההגדרות הללו יושמו באמצעות סימון של אנשים ככופרים, כבני כלאיים יהודים-נוצרים, או כפי שהרבנים קראו להם "מינים", יצורים שאינם מתאימים לאף הגדרה, מפלצות. הצורך הבלתי רגיל לנתח, לסווג ולהגדיר נוצרים שבאופן כלשהו אינם "בפנים" נדמה כחלק אינטגרלי מהתשובה לשאלה 'איזה מין דבר תהיה הנצרות?'. אינטגרלית לא פחות לשאלה זו היתה גם התגובה ליהודים שסירבו להיות לנוצרים, או, בניסוח טוב יותר, תשובה לשאלה כיצד שרטוט גבול עם מה שהנצרות תכנה "יהדות" יסייע להגדרה העצמית החדשה של הנצרות כ"דת". כחלק חשוב, אפילו חיוני, של תשובה לשאלות אלה, המשיך השיח הנוצרי בין המאה השנייה לחמישית לייצר זן של כופרים שנקראו "יהודים" ו"מתייהדים", בני כלאיים, או "מפלצות", אם להשתמש בלשונו של אחד הכותבים הנוצרים המוקדמים ביותר, איגנטיוס מאנטיוכיה: "מפלצתי לדבר על ישו המשיח ולקיים את היהדות" (Magnesians 10:3). מפלצות אלה הוסיפו להופיע כאתרים של הכופר אצל הכותבים הנוצרים השמרנים, שכמעט תמיד ראו בכפירה

הידרה. רבני התקופה הגיבו באופן רומה, ביצירת שיח של הטהור והאותנטי לעומת הבלתי טהור, המזוהם, בן הכלאיים, ה"מין".

אני מדבר כאן, אפוא, בשם המפלצות. אבל מדוע? איזו זכות יש לי לעשות זאת? אינני, ככלות הכול, כופר – לא מנקודת המבט של הנצרות האורתודוקסית ולא מנקודת המבט היהודית האורתודוקסית, לא נוצרי מתייהר ולא יהודי נוצרי ("מין"), למרות כל משיכתי לנצרות ולנוצרים. איני בוחר להיות, בכל צורה שהיא, יהודי משיחי, יהודי למען ישו, או שום דבר מהסוג ההוא, אלא פשוט יהודי, לפי הבשר ולפי הרוח. הרשו לי להצהיר כאן את המובן מאליו, הפשוט, הברור והמוחלט: אינני מאמין בישו, בנו של יוסף מנצרת היה (או הינו) המשיח, שלא לדבר על כך שאיני מאמין בכבוד הכריסטולוגי הנעלה עוד יותר, המיוחס לו כ"בן האלוהים". אינני – כך סבור אני – יהודי נגד ישו, אך אין גם כל מובן סביר שבו אני יכול להיחשב ליהודי למען ישו. אינני מחפש בסתר (כפי שיהודים למען ישו עושים לפעמים), או בגלוי, להמיר את דתי או את דתו של כל יהודי אחר לנצרות, וכן איני טוען שהנצרות היא היהדות האמיתית, או שיהודים צריכים לקבל את הבשורה של יוחנן כאמת.

יש לנו, אם כן, בעיה. מצד אחד, אני נאמן לתבנית "אורתודוקסית" – או לפחות קונבנציונאלית למדי – של זהות, אמונה ואורח חיים יהודיים, ואולם, מצד שני אני מוצא את עצמי מונע לכתוב היסטוריה המטילה בספק את עצם המושגים של אותה זהות אורתודוקסית. עלי להבין מאיזו בחינה קורצת לי עמדת המפלצת, עמדת הכופר, כדי שאוכל לגלות את המשמעות שיש למחקרי בשבילי. אני חושב שאני קורא את העבר, במובן כלשהו, מנקודת מבטם של בני הכלאיים, של הכופרים, לא משום שאני מבקש להחיות את האורח הדתי המסוים שלהם, בין אם נקרא לו יהודי-נוצרי ובין אם נמצא לו שם אחר, אלא משום שישנו מובן כלשהו שבו עמדת אותן "מפלצות" קרובה דיה לעמדתיישלי כדי למשוך אותי אליה, להזדהות עמה, כמקום שלי. ההתנצלות לכאורה הראשונה שלי צריכה, כך נדמה, לפנות דרך להתנצלות אחרת, עמוקה יותר.

למרות הקונבנציונאליות שבהגדרתי העצמית כיהודי אורתודוקסי, אני נמצא כיום בעמדה של אי-התאמה רצינית לקהילתי, בעמדת שוליות שלעתיים קרובות מסבה לי כאב עמוק. בעת הזאת הוגדרה מחדש היהדות האורתודוקסית כך שהיא כוללת תמיכה ללא סייג ביישות פוליטית, מדינת ישראל, ובכל הרפתקאותיה הצבאיות. גם עצם ה"אהבה" לנצרות שבה אני מתפאר הופכת כעת לחשורה בעיני, שכן אני כותב בתקופה (2003) שבה יהודים רבים ונוצרים בעלי עוצמה רבים, אויבים בני אלף שנים, מוצאים עצמם לפתע בכרית מוזרה, שותפים במלחמה/מלחמות נגד המוסלמים. מלחמת הטיהור האתני של אריאל שרון בפלסטינים זוכה לתשואות מנוצרים פונדמנטליסטים, ומסע הצלב של נשיא ארצות הברית, ג'ורג' בוש, זוכה לתמיכה נלהבת מצד רוב היהודים בשם

המאבק נגד טרוריסטים מוסלמים. (למרבה האירוניה, אך לא במקרה, בדיוק כמו במסעות הצלב הראשונים, גם כאן "מומרים" הערבים הנוצרים למוסלמים בשיח המלחמתי, הן של היהודים והן של הנוצרים האמריקאים).² כבר עכשיו אני שומע רינונים, אזהרות מבשרות-דע, לפיהן משמעות מחקר היא בדיוק זו – סיוע לדבר עבירה של יצירת זהות חדשה של יהודים ונוצרים כנגד המוסלמים. ייתכן אם כן שאהבתי החוטאת אינה חוטאת דיה, ואולי אפילו, באקלים הפוליטי-חברתי הנוכחי, אינה חוטאת כלל, אלא היא הוצאה לפועל, פוטנציאלית לפחות, של מערכת יחסים מסוכנת.

נשאלתי פעמים רבות בשנה האחרונה מדוע מחקרי אינו מקיף גם את ההיסטוריה של האסלאם כחלק מההיסטוריה של היהדות, באותו אופן שבו הוא עוסק בנצרות. גם לגבי שאלה זו, בחרתי עד עתה בדרך הקלה: אין זה במסגרת תקופת מחקרי. איני יכול להמשיך ולהתחמק מהשאלה הקשה בתקופת משבר זו, אבל אני מקווה שישנו לפחות גרעין של תשובה במחקר עצמו. אכן, במובן כלשהו, סוג זה של מחקר היסטורי יכול להיות מוצדק בעיני כעת רק באמצעות קריאה אלגורית שלו – או שמא אני מתכוון קריאה אנגוגית.³ אני חושב שאף כי המובן ההיסטורי של המחקר שלי עוסק בנוצרים ויהודים בשלהי העת העתיקה, המשמעות המוסרית שלו מונחת באופן פרדוקסלי במקום אחר, בבחינה של הבריתות הקלות והאיומות הנכרתות בימינו או בין רוב היהודים לבין נוצרים רבים, כנגד המוסלמים.

כל אדם (ובמיוחד כל יהודי) הסוטה מהגרסה המקובלת על הברית היהודית-נוצרית החדשה, לפיה הפלסטינים, סדאם חוסיין ואוסמה בן לאדן כולם טרוריסטים מוסלמים זהים בדמוניות שלהם, מוגדר כיום, הן בידי יהודים והן בידי נוצרים, כאנטישמי יהודי. לי זה מזכיר מאוד את ג'רום, שלפני מאות רבות הגדיר יהודים שהיו נוצרים, ונוצרים שהיו יהודים, ככופרים, והכריזו בביטחון כי הם "לא יהודים ולא נוצרים". הדעת מסרבת לתפוס והדמיון מתחלחל לראות כיצד הנשיאים הפרוטסטנטים, המטיפים הבפטיסטים הדרומיים הפונדמנטליסטים (היסטורית, לא בדיוק ידידי היהודים) והנשיא היהודי

2. עמית פרופ' איברהים מוהאווי כותב לי במסר אישי: "הנצרות המזרחית תמיד סבלה מידי הגרסה המערבית, אולי מאז ימי מסעי הצלב. אבל ישנו גם משהו יותר מנצרות מזרחית גרידא; ישנה גם נצרות שמית (אותה נצרות שמית שבה אתה עוסק בספרך) – ערבית (אורתודוקסית מזרחית, יוונית קתולית, קופטית, מרונית), כשדית וכמה תולדות אחרות. הברית בין קבוצות מסוימות בנצרות האמריקאית לבין הציונות היא בו בזמן גם ברית נגד ערבים נוצרים כמוני." אני מבקש להודות לו על הערה חשובה מאוד זו. הייתי בסכנה של אטימות משמעותית מאוד.

3. אנגוגיה היא אחת מארבע שיטות לקריאת כתבי הקודש שפיתחו פרשני ימי הביניים הנוצרים. לדוגמה: באופן המילולי, או ההיסטורי, ירושלים היא העיר הגשמית; בקריאה אלגורית ירושלים היא הכנסייה; בקריאה טרופולוגית היא הנפש המאמינה; ובקריאה אנגוגית זוהי ירושלים השמימית (הערת המתרגמת).

של אוניברסיטת הרווארד, חוברים מעל גבי הבימה (הנוצרית) של כנסיית "ממוריאל" בהרווארד (היסטורית, לא בדיוק אתר של תמיכה ביהודים), נגד מטרה משותפת, כשהם עורכים דמוניזציה לכל אלה החולקים על המדיניות הישראלית והיחס לפלסטינים. כמה אירוניה מרה טמונה בהטחת התואר "אנטישמים", דווקא מעל בימה זו, ביהודים ואחרים שחתמו על עצומה הקוראת לאוניברסיטאות להחרים את ישראל הנגועה באפרטהייד. אני ויהודים אחרים, המתנגדים לתמיכה היהודית במדינת ישראל, מוגדרים ככופרים. על מדרגות בית הכנסת שלי, בברקלי, בראש השנה האחרון, נאמר לי כי מוטב שאתפלל במסגד. דברים דומים, אולי מעט פחות גסים, מוטחים מדי יום ביהודים בידי יהודים אחרים. אני מבקש ליצור רומנטיזציה סביבי מצבי. לא אני הוא הסובל; מכאובי האישי היחיד הוא מכאובם של אלה החיים בשוליים, ולכך יש גם יתרונות. כאב רב יותר מסבה לי הצפייה בהתפוררות המוסרית של המסורת, של היהדות שלי, לה הקדשת את כל חיי, המתרחשת לנגד עיני. אני חושש, אלוקים ישמור, שייתכן כי היהדות שלי גוססת בנבלוס, בדהיישה, בבתין (בית אל) ובאל הליל (חברון)⁴. ייתכן שהפעולות האלימות הננקטות בשם ההגנה העצמית עשויות לסייע לכמה יהודים לשרוד גופנית (וגם זאת רק באופן מפוקפק, זמני, רגעי), אבל הן מאיימות לשלול כל משמעות מהקיום היהודי, לרוקן מתוכן אלפיים שנות התנגדות, ולהוביל להיטמעות בתוך הרוב. אם אין לנו, אומרים לי יהודים אחרים, מי לנו? ואני משיב: אבל כשאנו לעצמנו, מה אנו? מבחינה היסטורית, מסעי צלב היו תמיד רעים מאוד ליהודים. ניסיונותיו של השלטון הנוצרי להשתלט על העולם כולו הותירו אחריהם שובל ארוך של דם יהודי, השני בזוועתו בכל תולדות האנושות. ואולם עתה, כאשר כוחות פרוטסטנטיים פונדמנטליסטיים בארצות הברית, הנתמכים גם בכסף וכוח ממקורות אחרים, מנסים שוב להשיג שליטה מעין זו, תוך התעלמות מזוועות האלימות והמלחמה, מוצאים בני עמי מטרה משותפת במסע צלב חדש זה, ומרמינים משום מה כי הזוועות הללו יחזקו אותנו ויגנו עלינו. בל נטעה, המניעים לפלישה לעיראק הם מניעים קולוניאליסטיים קלאסיים, כבכל פלישה בהיסטוריה. במישור החילוני, ישנו מניע כלכלי ברור; הנפט חייב להיות מובטח למען האינטרסים הכלכליים האמריקאיים, כדי להעשיר עוד יותר את ג'ורג' בוש וידידיו. ואולם במישור הדתי, ממלא כאן תפקיד אותו בוז לאסלאם שהניע את הנוצרים במשך מאות שנים. כוחות דתיים רבי עוצמה בארצות הברית מקווים

4. ככותבי "היהדות שלי" אני מקווה לחמוק מהמלכודת המהותית שספרי מבקש בעצם לסתור. ואולם, אני רוצה להיות מובןשיובן כאילו אני טוען שאפילו היהדות "שלי" היא דבר לחלוטין תקינה תקין פוליטית לגמרי; זוהי היהדות הרבנית, על כל יבלותיה, אבל שום גרסה של יהדות זו מעולם לא כללה בוז ווטאלי כזה לחייהם ולגופם של כל מי שאינו יהודי, שנרמה לי – ואני מקווה מאוד שאני טועה – כי הוא מאפיין את החלק הארי של המגדירים עצמם כיהודים.

להיות שם לצד תאגיד בכטל, לסייע ב"שיקום" עיראק, להפוך מסגרים לכנסיות, וכוחות אלה ניצבים עתה בכרית בלתי קדושה, עם הפחדים האמיתיים והמוצדקים של יהודים, כמו גם עם הפראנויה של היהודים והמגלמוניה הדתית/לאומית שלהם נגד האסלאם והמוסלמים, הסובלים מדמוניזציה בכל העולם. אני קורא ליהודים בעלי תבונה וכוונות טובות לראות שדרך זו יכולה להביא רק כליה מוסרית, ובסופו של דבר גם כליה פיזית, על היהודים, ואני קורא לנוצרים בעלי תבונה וכוונות טובות להיאבק נגד אותם כוחות בקהילה הנוצרית הדתית המבקשים, שוב, להפוך את העולם כולו לנוצרי. זו אינה דרכה של התורה, שכל נתיבותיה שלום, ואינה דרכו של נסיך השלום שבא, לדבריו, להגשים את התורה. קשה להאמין כי אותם יהודים, שאך לפני עשור מחו נגד רצונה של הכנסייה הבפטיסטית הדרומית לנצר את כל היהודים, רואים עתה באותן דמויות וקבוצות דתיות את בעלי בריתם כנגד האסלאם, וכי מנהיגים ישראלים ויהודים סועדים לעתים קרובות בחברת אנשים כמו ג'רי פולול, מבלי שאיש יראה בכך דבר מוזר או מסוכן. זה אינו הפיוס שביקשנו, ולא התוצאה המיועדת של הדימון ההיסטורי המחודש שלנו את היחסים בין יהדות לנצרות בעת העתיקה.

במחקרי האקדמי אני טוען, כי מבחינה היסטורית שורטטו הגבולות בין היהדות לנצרות מתוך מעשי אלימות דיסקורסיביים (ולעתים קרובות מדי גם אלימות ממשית), כמיוחד מעשי אלימות נגד כופרים, המגלמים את חוסר היציבות שבמהויות שלנו, את הדימום המפחיד שלנו זה לתוך זה. אני תוהה אם איננו יכולים להפוך את תשוקותינו האסורות ל"אחר" המוחרם, לאחרות המוחרמת, מרגע של פוביה פנימית, היוצרת ניסיונות אלימים עוד יותר לדכא את התשוקה ולהתעקש על טוהר, למשהו הרומה לאהבה מן הסוג הטוב ביותר – למצב נפשי (ובמקרה האלגורי, חברתי), בו האחד מחפש את הטוב שבאחר מתוך אוטונומיה וביטחון ביחס לעצמי שלו. האם בחינת התהליך ההיסטורי שבו נוצר העצמי (בעצם, שני "עצמי") יכולה לאפשר כתיבה מחדש של הסיפור – סיפור העצמי היהודי והעצמי הנוצרי – לא רק זה ביחס לזה אלא גם, ואולי בעיקר, כאשר כל אחד לחוד והשניים יחד נתקלים באחרים חדשים? באופן פרדוקסלי, סטיית מאותה ברית בלתי טהורה של יהודים ונוצרים רבים כליכך (אם כי בהחלט לא כל הקבוצות הנוצריות, וודאי שלא כל הנוצרים) – סטייה שצמחה, בחלקה לפחות, דווקא ממשיכתי לנצרות ומהעניין שלי בתקופה ההיסטורית של הזוהת המטושטשת – היא מקור המפלצתיות והכפירה שלי.

הבנת המורכבויות שבזוהת ובתשוקה, הדרכים המצטלכות שבאמצעותן נוצרו בשלהי העת העתיקה זהויות, יישויות, ובסופו של דבר הנצרות והיהדות, עשויה לסייע, במעט, במשימה הנוצרת ביותר הניצבת ברגע זה בפני יהודים (ובסיכומו של עניין, זה מה שמעסיק אותי): לשמור שוב על קיומנו, על זיכרוננו התרבותי והדתי, מבלי להקריב את

עצם המשמעויות של אותו קיום, של אותה המשכיות ואותו זיכרון, על מזבחים־הם, מבלי ליצור פטישיזציה של גבולות בהוצאה לפועל של טיהור אתני השולל, לדעתי, את עצם משמעות ההישרדות היהודית עד ימינראנו. אם היינו רק לעצמנו, מה אנו? בשעה שאני כותב, בפלסטין הכבושה מוקמים גבולות פיזיים של חוטי תיל וגדרות מחושמלות כדי להפריד באלימות בין "עם" אחד למשנהו. במהלך השמירה על זהויותינו שלנו (וכאן אני פונה לנוצרים, ואף למוסלמים), האם אנו יכולים ללמוד מלקחי העבר ולהימנע בדקה התשעים מלפסוע בדרך של האשמות בכפירה חדשות ואף אלימות יותר? יהודים ונוצרים נקראים ברגע זה ללמוד מההיסטוריות הקשות שלנו, מבלי לעשות ביניהן שום השוואה פנומנולוגית או מוסרית – ולעשות עתה משהו שונה.

מאנגלית רות מייזלס